

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΘΝΟΪΕΡΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΑΓΙΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ (+ 1922)

Γράφει ο θεολόγος – εκκλησιαστικός ιστορικός – Νομικός κ. Ιωάννης Ελ. Σιδηράς

Είναι 27 Αυγούστου του 1922, με το παλαιό ημερολόγιο. Το πρωί εκείνου του Σαββάτου, ενός άλλου «Μεγάλου Σαββάτου», όλος ο λαός, κάθε ηλικίας άνθρωποι, απεγνωσμένα και ικετευτικά, έχουν συγκεντρωθεί, όπως όλες τις τελευταίες ημέρες και νύκτες, στην Μεγάλη Εκκλησία και στον αυλόγυρο της Αγίας Φωτεινής, στο ιερώτατο αυτό σύμβολο της Σμύρνης, όπου ο αληθής ποιμένας και Επίσκοπος, ως άλλος «Άγγελος της εν Σμύρνη Εκκλησίας», Άγιος Χρυσόστομος τελεσιουργεί την τελευταία Θεία Λειτουργία ή μάλλον την «εξόδιο ακολουθία εν τη Θεία Ευχαριστία» του ιδίου και του πολυπαθούς και περιπόθητου ποιμνίου του, το οποίο δακρυσμένο και συντετριμμένο μετέχει του μυστηρίου του «αίματος και του σώματος» Ιησού Χριστού έχοντας κυριολεκτικώς καρφωμένο το εν απογνώσει βλέμμα του στον μάρτυρα και μεγαλομάρτυρα ποιμένα του.

Η περιώνυμος Εκκλησία της Αγίας Φωτεινής πριν από την άλωση της Σμύρνης, της μαρτυρικής αυτής Μητροπόλεως του Μικρασιατικού Ελληνισμού, κατ' εκείνες τις «Μεγάλες Ώρες» εγκολπώνει ως άλλη Αγία Σοφία πριν από την άλωση της του Κωνσταντίνου Πόλεως, στην τελευταία Θεία Λειτουργία και μυσταγωγία, τους στεναγμούς του ευσεβούς και μαρτυρικού Γένους, του Ιωνικού Ελληνισμού, όπου ο «Άγγελος και Αρχιθύτης Ιεράρχης της των Σμυρναίων Εκκλησίας» ίσταται και προΐσταται κατά την υπερουράνια εκείνη μυσταγωγία, μιμούμενος Χριστού το μαρτύριον, ως ο εκουσίως προσφερόμενος και θυσιαζόμενος «άξιος και θεοπρόβλητος και λαοπρόβλητος ποιμήν» υπέρ του πολυφίλητου και περιποθήτου λαού του, του χριστεπωνύμου ποιμνίου του.

Από το περίβλεπτο, περικαλλές και περιώνυμο κωδωνοστάσιο (1792) της Αγίας Φωτεινής (1857) κατ' εκείνες τις «Μεγάλες Ώρες» αντηχεί ακατάπαυστα ο πένθιμος ήχος της «Μεγάλης Παρασκευής» του ελληνισμού της Ιωνίας καθώς πλημμυρίζει τα ουράνια με την βαρύτιμη και πολύτιμη καμπάνα του, όπως είχε ζητήσει ο Άγιος Χρυσόστομος: «Να μην πάψει ούτε στιγμή ο επιτάφιος θρήνος, όπως τότε με την Πόλη του Κωνσταντίνου, τη Βασιλεύουσα!».

Ο Άγιος Χρυσόστομος πριν από τον προσωπικό του Γολγοθά, ως το «εθελόθυτον θύμα», είναι κάτωχρος από την πολυήμερη αγρυπνία, την άκρα νηστεία και την υπέρ του λαού του αγωνία και προσευχή. Γουπητής έμπροσθεν της Αγίας Τραπέζης, προσεύχεται μυστικώς και εκτενώς, όπως άλλοτε ο Νυμφίος της Εκκλησίας Χριστός κατ' εκείνη την μεγάλη νύκτα της εν Γεσθημανή προσευχής, όπου ο εναγώνιος ιδρώτας έρρεε ωςάν τους θρόμβους του αίματος. Και όπως θεοπνεύστως γράφει ο βιογράφος του Σπύρος Λοβέρδος: «Με φωτεινόν το μέτωπον, απαστράπτοντας οφθαλμούς, εγονυπέτωσεν ως αμαρτωλός εις το ιερόν βήμα, προ του Εσταυρωμένου, και με το ρίγος της θείας προσευχής ηγέρθη ως όσιος».

Όταν όμως εξέρχεται του ιερού βήματος και ίσταται στην Ωραία Πύλη καθίσταται ακριβής «τύπος και υπογραμμός» των πιστών. Γονατίζει και προσύχεται ενώπιον του ποιμνίου του: «Η Θεία Πρόνοια – λέγει εκφώνως – δοκιμάζει την πίστιν μας και το θάρρος μας και την υπομονήν μας την ώραν ταύτην. Αλλ' ο θεός δεν εγκαταλείπει τους Χριστιανούς. Προσεύχεσθε και θα παρέλθει το ποτήριον τούτο. Θα ιδωμεν πάλιν καλās ημέρας και θα ευλογήσωμεν τον Θεόν. Θαρρείτε ως εμπρέπει εις καλούς Χριστιανούς».

Όλοι είναι κρεμασμένοι από τα χείλη και τα μάτια του. Καθώς εισέρχεται στο Ιερό Βήμα, προσεύχεται σχεδόν προφητικώς για την εν Χριστώ τελείωση του ιδίου και του αθώου ποιμνίου του, λέγοντας: «Ούτοι εισίν οι ερχόμενοι εκ της θλίψεως της μεγάλης, και έπλυναν τας στολās αυτών και ελεύκαναν αυτās εν τω αίματι του αρνίου. Χριστέ ο Θεός, επίβλεψον επ' εμέ...».

Την 27η Αυγούστου 1922, ημέρα Παρασκευή, εισέρχεται στη Σμύρνη ο άτακτος στρατός (τσέτες) του Κεμάλ Μουσταφά Πασά με επικεφαλής τον Νουρεντίν Πασά, ο οποίος μισούσε θανάσιμα τον Μητροπολίτη Χρυσόστομο, επειδή ο Ιεράρχης είχε αναμετρηθεί μαζί του και με τις άοκνες ενέργειές του κατά τα προηγούμενα έτη είχε επιτύχει την ατιμωτική απομάκρυνσή του από τη θέση του Βαλή (Νομάρχη) της Σμύρνης. Ο Νουρεντίν όμως ουδέποτε ελησμόνησε την ήττα του και ζούσε για τη στιγμή της εκδικήσεώς του. Ύστερα από τρία έτη επέστρεψε στη Σμύρνη ως άνομος κριτής και αιμοβόρος δήμιος του Αγίου Χρυσοστόμου.

Όπως εύστοχα και εμπειριστατωμένα αναφέρει ο συγγραφέας Αλέξανδρος Αλεξανδρής: «έχουν γραφεί πολλά για τα φρικτά βασανιστήρια που υπέστη ο Άγιος Χρυσόστομος, όταν το βράδυ της 27ης Αυγούστου / 9 Σεπτεμβρίου 1922 (Νέο Ημερολόγιο) παραδόθηκε στον Τούρκο διοικητή Νουρεντίν Πασά. Αν και οι περιγραφές ως προς τον τρόπο με τον οποίο εμαρτύρησε ο Χρυσόστομος ποικίλλουν, οι περισσότερες αφηγήσεις συγκλίνουν στη μαρτυρία ότι ο Μητροπολίτης Σμύρνης βρήκε τραγικό τέλος στα χέρια του φανατισμένου τουρκικού όχλου, που είχε συγκεντρωθεί έξω από το Διοικητήριο της Σμύρνης».

Το βράδυ του Σαββάτου 27 Αυγούστου 1922 ο Χρυσόστομος εκρατήθη έγκλειστος και εμαρτύρησε φρικτά κατά το πρωί της Κυριακής 28 Αυγούστου. Τα δε περί της κατηγορίας σε βάρος του Αγίου Χρυσοστόμου ως «ενόχου εσχάτης προδοσίας» καταγράφει η Βικτωρία Σολωμονίδου, η οποία επισημαίνει ότι η συγκεκριμένη βαρύτατη κατηγορία εστηρίζετο στο γεγονός ότι «ως οθωμανός υπήκοος υπηρέτησε μετά φανατισμού την Ελλάδα, πρωτοστατήσας εις πάντα εναντίον του τουρκικού καθεστώτος κατά το τριετές διάστημα της ελληνικής κατοχής». Ο δε Νουρεντίν Πασάς από της πρώτης στιγμής που συναντήθηκε με τον Άγιο Χρυσόστομο, τον οποίο περιφρονητικά αποκαλούσε «Παπά», τον αντιμετώπισε ως προδότη και εχθρό του τουρκικού έθνους παραδίδοντας αυτόν τελικώς «εις χείρας ανόμων», οι οποίοι τον κατακρεούργησαν.

Ο Εθνάρχης της Σμύρνης και της Ιωνικής γης, ο οποίος είχε υψώσει αγέρωχο και ατρόμητο το ανάστημά του ενώπιον ισχυρών ανδρών του Νεοτουρκικού κομιτάτου, όπως ο Ταλαάτ, ο Ραχμή και ο Νουρεντίν, σε λίγο επρόκειτο να οδηγηθεί ως «άκακον αρνίον» επί σφαγήν ενώπιον του δημίου του. Ο ίδιος ο βιογράφος του Σπύρος Λοβέρδος γράφει χαρακτηριστικά

για την εν γένει στάση του Αγίου Χρυσοστόμου έναντι του μαρτυρικού θανάτου του, τα εξής: «ησθάνετο την ανάγκην να εξοικειωθεί με τον ανημμένον σίδηρον και την αστράπτουσαν μάχαιραν, επροπονείτο διά να μη εμφανίσει ποτέ το ταπεινωτικόν δέος προ της απειλής του θανάτου και εκρατύνετο δια να μη διαψεύσει ποτέ τον εμπυχωτικόν τόνον του κηρύγματός του, το ευτελές ορμέφυτον της ζωής. Είχε την έμφυτον φιλαρέσκειαν να πέσει αγωνιζόμενος με ακάνθινον στέφανον εις τους κροτάφους». Και όντως παρέδωσε αλώβητο το πνεύμα του στον Ιησού Χριστό.

Περί του μαρτυρικού τέλους του Αγίου Χρυσοστόμου έχουν γραφεί πολλοί και μεταξύ αυτών ο πιστός κλητήρας του Θωμάς Βούλτσος, ο Αμερικανός Πρόξενος στη Σμύρνη George Horton, ο Διευθυντής του Γραφείου τύπου της Ύπατης Αρμοστείας Μιχαήλ Ροδάς, ο Δημοσιογράφος Δημήτριος Παρθένης, ο πολεμικός ανταποκριτής Κωνσταντίνος Μισαηλίδης, ο Rene Ruaux, ο Ακαδημαϊκός Γεώργιος Μυλωνάς, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος Β΄ (Χατζησταύρου), ο δημοσιογράφος Βασίλειος Βεκιαρέλλης, ο Ευάγγελος Βασιλείου κ.α.

Μία ακόμη περιγραφή του φρικτού μαρτυρίου του Αγίου Χρυσοστόμου υπό την μορφή άρθρου, η οποία είναι λιγότερο γνωστή περιλαμβάνεται στο «Προσωπικό Σημειωματάριο», δηλαδή το «Οικογενειακό ημερολόγιο» του Ηρακλέους Τσίτερ, ο οποίος ήταν γαμπρός του Αγίου Χρυσοστόμου, νυμφευθείς την αδελφή του Εριφύλη. Ο Ηρακλής Τσίτερ στο «σημειωματάριο» αυτό, υπό τον τίτλο: «Διάφορα Ηρακλή Τσίτερ», εκτός των άλλων προσωπικών σημειώσεων που κατέγραφε ο ίδιος και των λοιπών χειρογράφων, δημοσιευθέντων και αδημοσιεύτων, καθώς και πολλών άρθρων, τα οποία αφορούσαν τις τελευταίες ημέρες και το μαρτύριο του Αγίου Χρυσοστόμου, έχει αποθησαυρίσει και τα δύο αυτά συγκεκριμένα άρθρα.

Το οικογενειακό αυτό «σημειωματάριο» ο Ηρακλής Τσίτερ, προ του θανάτου του (4 Ιουνίου 1927), είχε παραδώσει στον τρίτο κατά σειρά υιό του Χρυσόστομο Τσίτερ, ανηψιό του Αγίου Χρυσοστόμου και μετέπειτα Μητροπολίτου Αυστρίας, ο οποίος κατά τη δεκαετία του 1990 παρέδωσε το οικογενειακό αυτό γραπτό κειμήλιο ως «ευλογία» στην ανηψιά του, θυγατέρα της αδελφής του Καλλιόπης, την Εριφύλη Κοντοπούλου, εγγονή του Ηρακλή Τσίτερ.

Το εν πολλοίς άγνωστο αυτό κείμενο, το οποίο αναφέρεται στο μαρτύριο του Αγίου Χρυσοστόμου είναι γραμμένο στην Αθήνα από τον φυλακισθέντα και από βέβαιο θάνατο ως εκ θαύματος διασωθέντα Αιδεσιμολογιώτατο π. Γεράσιμο Χαροκόπο, ο οποίος το υπογράφει με την φράση ως ο «αυτόπτης και δεινοπαθητής». Το άρθρο αυτό, στο οποίο δεν αναγράφεται η ημερομηνία της δημοσιεύσεώς του και δεν γίνεται καμμία αναφορά στην εφημερίδα όπου πρωτοδημοσιεύθηκε, φέρει τον μακροσκελή τίτλο: «Αι θετικώτεραι πληροφορίαί περί του τραγικού μαρτυρίου του Εθνομάρτυρος Μητροπολίτου Σμύρνης Χρυσοστόμου, 30 Αυγούστου, Κυριακή πρωί 1922».

Ο ιερέυς Γεράσιμος Χαροκόπος περιγράφει το μαρτύριον του Αγίου Χρυσοστόμου ως εξής: «Μόλις εισήλθον οι Τούρκοι και κατέλαβον το Διοικητήριον αμέσως διαταγή του Νουρεδίν Πασά εις τον Συνταγματάρχην Καράν Καζήμ Βέην και δι' αυτού εις τον Αρχιαστυνόμον να ειδοποιήσουν εις τον Μητροπολίτην, όπως υπάγη εις το Διοικητήριον. Ο Αρχιαστυνόμος παρέλαβεν εκ της Μητροπόλεως φιλοφρόνως τον Μητροπολίτην και διηυθύνθη εις το Διοικητήριον όπου φιλοφρόνως και πάλιν του εδόθησαν συστάσεις, ότι ουδέν το έκτροπον θα λάβη χώραν και να καθησυχάσει τον αγωνιώντα λαόν. Ο Μητροπολίτης μετά του Αρχιαστυνόμου δι' αυτοκινήτου διηυθύνθη εις την Μητρόπολιν, ένθα διά λόγων παραμυθητικών καθησύχασε τον λαόν και ο Αρχιαστυνόμος απήλθεν.

Ο Μητροπολίτης, όμως, καλώς γνωρίζων τα άγρια ένστικτα και τα προσχήματα των Τούρκων, έλεγεν εις τους περί αυτών, «εγκαταλήφθημεν εις την τύχην μας, ο απαίσιος τυραννίσκος Στεργιάδης και ο αμφίρροπος Χατζηανέστης θα μας προσφέρωσι άχρι τρυγός

το ποτήριον της πικρίας, οι άγριοι Τούρκοι θα μας σφάξουν και, όσοι δύνασθε, απέλθετε, εγώ θα μείνω με το ποίμνιόν μου να υποστώ την αυτήν τύχην». Κρατών όμως την χαρακτηρίζουσαν αυτόν αφοβίαν και ψυχραιμίαν.

Ότε προς εσπέραν Σαββάτου έρχεται πάλιν ο Αρχιαστυνόμος μετά δύο λογχοφόρων και ζητεί τον Μητροπολίτην και τέσσαρες άλλους προύχοντας, οπότε έχων την κεφαλήν ακουμπισμένην επί της χειρός είπεν εις τους περί αυτού «Ο Μολώχ της κομματικής μας εμπαιθείας, ας κορεσθεί πλέον από το αίμα τόσων μυριάδων θυμάτων, και το ελληνικόν έθνος ας διδαχθεί, ότι κανείς εξωτερικός εχθρός δεν κατέβαλε ποτέ την δύναμιν του ελληνισμού, αλλ' ο εσωτερικός σπαραγμός και τα κομματικά πάθη κατέστρεψαν πάντοτε, όπως και τώρα, τας ενδοξοτέρας εποχάς του εθνικού μας βίου».

Παρέλαβον λοιπόν τον Μητροπολίτην, τον Γκιουριουκτσόγλου και δύο άλλους προύχοντας, του τετάρτου μη ευρεθέντος, και απήλθον εις το Διοικητήριον. Ο Νουρεδίν Πασάς προσκαλέσας παρ' εαυτώ τον Μητροπολίτην του λέγει: «πολλάί κατηγορίαί και εγκλήματα καθοσιώσεως υπάρχουν και τώρα και προηγουμένως εναντίον σου, διότι ουδέποτε έπαυσας εργαζόμενος ως προπαγανδιστής εναντίον του κυριάρχου σου καθεστώτος και διά τούτο παρά της Εθνοσυνελεύσεως της Αγκύρας είσαι καταδικασμένος εις θάνατον, εγώ όμως απέσχων τοιαύτης καταδίκης, τούτο μόνον θα κάμω, θα σε παραδώσω εις τον λαόν, ο οποίος μάλιστα εναντίον σου και εκείνος, αν θέλη, ας σε αθώωσει ή θα καταδικάσει».

Και διέταξεν αμέσως την φυλάκισίν του Μητροπολίτου και των συν αυτώ τριών προυχόντων. Κατά μέσης νυκτός εκ της φυλακής αποστέλλει εις τον αδελφόν του Ευγένιον (ον προ δύο μηνών απεγχόνισαν εις το Νυμφαίον) μίαν κάρταν εν η λέγει: «Αδελφέ, κρατούμαι ως Αρχηγός της Αμύνης». Αυτό είναι και το τελευταίο σημείωμά του. Το πρωί Κυριακής παραδίδεται δέσμιος τας χείρας και με χιτώνα λευκόν εις την διάθεσιν του αγρίου όχλου, την αυτήν όμως στιγμήν απόσπασμα Γάλλων λογχοφόρων έφθασεν προς διάσωσίν του Μητροπολίτου, αλλ' ο Μητροπολίτης τους είπεν: «Αν δύνησθε, σώσατε τον Λαόν».

Και τότε το μαινόμενον πλήθος ήρχισεν διά μαχαιρών, ροπαλών, λίθων να κτυπά τον ιερόν άνδρα, άλλοι τον εκαβαλίκευον, τον έπτουον, του απέσπασαν τους όνυχας, του έκοψαν την ρίνα, του έβγαλαν τον ένα οφθαλμόν και ότε τέλος του έμεινεν ολίγη πνοή, έδεσαν ανά εν μέλος του εις τους ίππους και τον διεμέλισαν, ταύτα πράττοντες διερχόμενον διάφορα μέρη, οπότε τέλος έφθασαν εις τον τουρκομαχαλάν, οπότεν δεν εφαινόντο από τα ξένα πλοία και εκεί συνετελέσθη το κακούργον έργον τους. Όλον δε αυτό το τραγικόν μαρτύριον παρηκολούθει και το απόσπασμα των Γάλλων με εστραμμένα τα όπλα.

Τέλος εμάζευσαν τα τεμάχια του ιερού σώματος, τα έρριψαν εις μίαν κάσαν και τα απέστειλαν εις το νεκροταφείον. Αλλά οι εν τω νεκροταφείω κρυμμένοι Χριστιανοί, άμα έμαθον ότι είναι το σώμα του Μητροπολίτου, απεφάσισαν, ίνα κρύφα τον ενταφιάσουν, αλλ' όσοι ετόλμων να πλησιάσουν το κιβώτιον ετυφεκίζοντο μακρόθεν, το κιβώτιον έμεινεν εκεί, άγνωστον όμως τι απέγινεν. Τοιούτον υπήρξεν το τραγικόν τέλος του Μεγάλου άνδρός...».

Στον εθνοϊερομάρτυρα και μεγαλομάρτυρα Μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομο εμπρέπει το της Παλαιάς Διαθήκης: «Έδοξεν εν οφθαλμοίς αφρόνων τεθνάναι και ελογίσθη κάκωσις η έξοδος Αυτού και η αφ' ημών πορεία σύντριμμα. Ο δε εστίν εν ειρήνη. Ολίγα παιδευθείς μεγάλα ευηρεστήθη. Ο Θεός επείρασεν αυτόν και εύρεν αυτόν άξιον εαυτού και ως ολοκάρπωμα θυσίας προσεδέξατο αυτόν. Εν καιρώ Επισκοπής Αυτού αναλάμψει (Σοφία Σολομ. Γ', 2 – 7).